

แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน:
กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง
ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

Guidelines for Sustainable Development of Community Enterprises:
Case Study of Baansunpaheang Longan Processing
Community Enterprise, MakhueaChae Sub – District,
Mueang Lamphoon District, Lumphun Province.

อังคณา เชียงตา พณิชชา กิติลังการ ภรณ์ชนก ปลอดโปร่ง
กาญจนศิริ คำยอง⁴ และ ณรงค์ศักดิ์ นະสุ⁵
Angkhana Chiangta, Phanicha Kitilangkar, Pornchanok Plodprong,
Kanjanasiri Comyong and Narongsak Nasu

นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

วันที่รับบทความ : วันที่ 24 กันยายน 2567

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 4 พฤศจิกายน 2567

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 4 พฤศจิกายน 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเทียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน กลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเทียง จำนวน 11 กลุ่ม เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับงานวิจัย (SPSS) และนำเสนอผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา โดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลวิจัยพบว่า การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเทียง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 (S.D.=0.86) โดยด้านลักษณะของผู้นำกลุ่มเป็นที่มีความรู้และความสามารถที่จะปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มได้ มีความรับผิดชอบ และมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ในขณะที่ปัญหาและอุปสรรคในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.87 (S.D.=1.13) โดยเงินทุนในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังไม่เพียงพอ เพราะขาดเงินทุนหมุนเวียน ซึ่งถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการดำเนินงานของกลุ่ม และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3. (S.D.=0.92) โดยในด้านศักยภาพชุมชนนั้นสามารถส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในสินค้าที่มาจากผลผลิตในชุมชนและนำเอาผลผลิตมาแปรรูปได้ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้มีการพัฒนาชุมชนในทุก ๆ มิติ ไปพร้อมกัน

คำสำคัญ: วิสาหกิจชุมชน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

ABSTRACT

This research aims to: 1) study the operations of the community enterprise producing dehydrated golden longan, 2) examine the challenges and obstacles faced by the enterprise, and 3) explore sustainable development strategies for the community enterprise in Ban San Pa Hiang, Makuea Chae Subdistrict, Mueang District, Lamphun Province. The sample consisted of representatives from 11 groups within the community enterprise. Data collection was conducted using questionnaires, and the analysis was performed using statistical software (SPSS). Descriptive statistics, including frequency distribution, percentages, means, and standard deviations, were used to present the findings.

The results indicate that the overall operations of the community enterprise were rated at a high level, with a mean score of 3.73 (S.D. = 0.86). Group leaders were characterized as knowledgeable, capable of safeguarding the group's interests, responsible, and selfless in contributing to the community's well-being. Challenges and obstacles were rated at a moderate level, with a mean score of 2.87 (S.D. = 1.13). The primary obstacle was insufficient financial resources due to a lack of working capital, which posed a significant challenge to the group's operations. Regarding sustainable development strategies, the overall rating was high, with a mean score of 3.90 (S.D. = 0.92). The community demonstrated the potential to foster pride among its members in their locally produced goods and encouraged the transformation of raw materials into value-added products. Additionally, this approach promoted comprehensive community development across multiple dimensions.

KEYWORDS: Community Enterprise, Community Enterprise Development, Community Enterprise Guidelines

บทนำ

การเกษตรของประเทศไทยเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยและของโลก ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในภาคการผลิตทางการเกษตร เมื่อพิจารณาอัตราการเจริญเติบโตของภาคเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 พบว่าภาคการเกษตรขยายตัวเพียงร้อยละ 0.11 ต่อปี เนื่องจากได้รับผลกระทบจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติที่ค่อนข้างรุนแรง อย่างไรก็ตามภาคเกษตรยังคงมีบทบาทสำคัญกับการพัฒนาประเทศในหลายมิติ เนื่องจากการส่งออกสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์สามารถสร้างรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเป็นมูลค่าสูงในแต่ละปี และเมื่อพิจารณาสัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ณ ราคาประจำปี พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีสัดส่วนเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 11.15 ส่งผลทำให้ภาวะเศรษฐกิจการเกษตรของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2563 ลดลงร้อยละ 3.3 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2562 โดยสาขาพืชสาขาประมง สาขาบริการทางการเกษตร และสาขาปศุสัตว์ ลดลงร้อยละ 4.7, 2.6, 3.6 และ 1.5 ตามลำดับ (พิชยารักษ์ ติฐภักดีคุณานนท์, 2565)

การเติบโตของเศรษฐกิจภาคเกษตรพิจารณาจากอัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศสาขาเกษตร (แบบปริมาณลูกโซ่) ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (ปี พ.ศ. 2555 - 2559) มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 1.40 ต่อปี ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดให้เศรษฐกิจภาคเกษตรเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 3.0 ต่อปี (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีพันธกิจในการจัดทำรายได้ประชาชาติของประเทศ ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการคำนวณรายได้ประชาชาติจากราคาคงที่แบบปีฐานคงที่มาเป็นแบบปริมาณลูกโซ่ ทำให้มีรายได้ประชาชาติอนุกรมใหม่ ซึ่งมูลค่าและอัตราการเติบโตแตกต่างไปจากเดิม ทั้งนี้ หากคำนวณโดยใช้วิธีราคาคงที่ อัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศสาขาเกษตร เมื่อช่วงปี 2555 - 2557 ขยายตัวเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 2.10 ผลจากการพัฒนาในช่วงครึ่งแผน พบว่าอัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศสาขาเกษตร เมื่อช่วงปี 2555 - 2557 มีแนวโน้มชะลอตัวลงอย่างต่อเนื่อง สาเหตุสำคัญเกิดจากปัญหาภัยแล้งและฝนทิ้งช่วง โรคตายด่วนในกุ้งทะเลเพาะเลี้ยง และเศรษฐกิจโลกที่ชะลอตัว (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559)

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (Modernization) มีเป้าหมายหลักที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic growth) ด้วยการทำให้ประเทศเป็นสังคมอุตสาหกรรมและการพัฒนาความเป็นเมือง (Urbanization) โดยมีความเชื่อว่าหากประเทศมีการสร้างเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการนำประเทศไปสู่ความทันสมัย ทั้งในเรื่องของการจัดระเบียบใหม่ให้กับสังคม การกำหนดกฎเกณฑ์และกติกาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสรรทรัพยากรและการปรับเปลี่ยนระบบสังคมและค่านิยมประเทศนั้นจะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความทันสมัยได้ รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเข้ามาจัดการและแทรกแซงผ่านกลไกภาครัฐที่เรียกว่า “นโยบายการพัฒนา” เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการที่ทำให้ชุมชนก้าวไปสู่ความทันสมัยและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยจึงเป็นการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ที่เน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจส่งเสริมให้ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคเศรษฐกิจนำ (Leading sector) ในการพัฒนา ด้วยการผนวกรวมภาคเกษตรกรรมในชนบทเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย และดึงส่วนเกินของภาคเกษตรกรรมมาใช้พัฒนาภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ยังมีการจัดการศึกษาเพื่อคัดสรรคนจำนวนหนึ่งเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและปรับเปลี่ยนสังคม จากสังคมประเพณีที่หน่วยของสังคมทำหน้าที่หลายอย่างสู่ความเป็นสังคมทันสมัยที่หน่วยของสังคมถูกกำหนดให้ทำหน้าที่เฉพาะอย่างมากขึ้น เพื่อให้หน่วยของสังคมสามารถทำหน้าที่เฉพาะอย่างให้เกิดประสิทธิภาพ (นภาพรณ์ หะวานนท์, 2546; รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ และอานันท์ กาญจนพันธ์, 2552; Verhelst, 1990; เสน่ห์ จามริก, 2542; อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2540; Smelser, 1967 อ้างถึงใน พรรณฉิตา เหล่าพวงศักดิ์, 2557)

ปัจจุบันภาครัฐมีแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนซึ่งเป็นหนึ่งในโมเดลประเทศไทย 4.0 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มุ่งเน้นการพัฒนาโดยตั้งอยู่บนฐานของวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมและเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งตนเองและจัดการตนเอง ซึ่งเป็นเศรษฐกิจฐานรากในรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ วิสาหกิจชุมชน ที่มีการผลิตสินค้าชุมชน ดังนั้น สินค้าชุมชนจึงเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน รวมถึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างความเท่าเทียม ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นฐานรากทางเศรษฐกิจที่มั่นคง รัฐบาลได้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จึงได้มีการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 และได้นิยามวิสาหกิจชุมชนว่า เกิดจากความต้องการของคนในชุมชนมีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และมารวมตัวกันประกอบกิจการเพื่อสร้างรายได้ และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน (ศศิชา หมดมลทิล, 2562; พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548 อ้างถึงใน สุพาดดา สิริกุตตา, 2566)

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาวิสาหกิจแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ จังหวัดลำพูน เพื่อยกระดับวิสาหกิจชุมชนให้ดียิ่งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อทำการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบนพื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน วิสาหกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชน การแปรรูป และส่วนประสมทางการตลาด ประชากรที่ทำการศึกษาคือ กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน รวมทั้งสิ้น 11 กลุ่ม จำนวนทั้งหมด 111 คน

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาหาคำตอบเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ จังหวัดลำพูน ใช้การตอบแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อหาคำตอบในการหาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ทั้งหมด 11 กลุ่ม จำนวน 111 คน โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จากประชากรทั้งหมด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย ครบถ้วน และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอนด้วยกัน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 20 ข้อ ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง

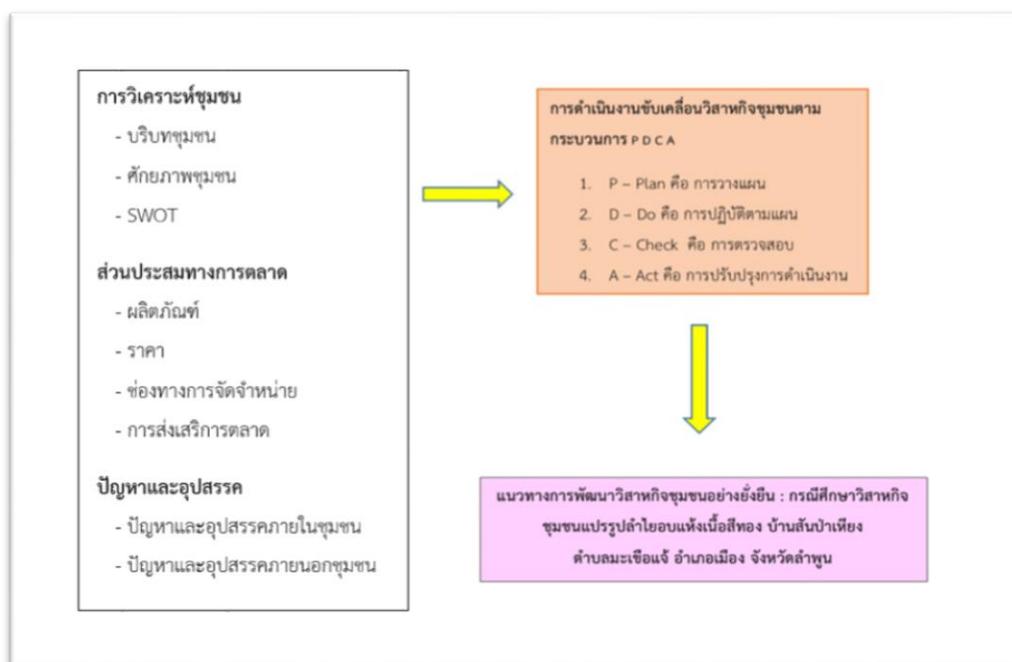
บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 15 ช้อ และ ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทองบ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 15 ช้อ

การสร้างแบบสอบถาม เริ่มจากการศึกษารายละเอียดแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน จากตำรา เอกสาร วารสาร สิ่งตีพิมพ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสังเคราะห์กำหนดกรอบแนวคิด และนำไปสร้างเครื่องมือแบบสอบถามภายใต้ขอบเขตของการดำเนินงานวิจัย เมื่อแล้วเสร็จจึงนำไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสันตันผึ่ง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านกัวมีน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านริมร่อง เนื่องจากเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลำไยอบแห้งที่มีลักษณะในการทำงานที่คล้ายกัน และสุดท้ายนำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้มาปรับปรุงเพื่อให้ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ไปใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และนำผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

ผลการวิจัย

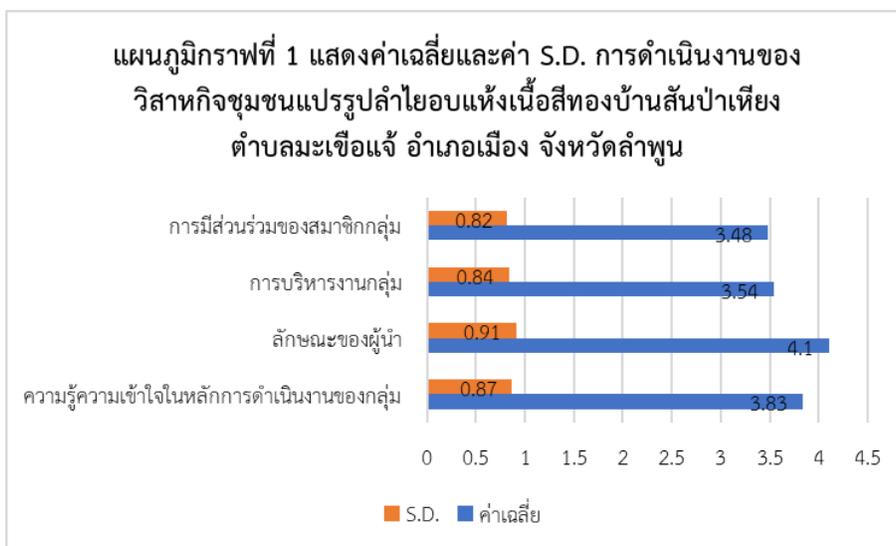
การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” สรุปผลการศึกษา ดังนี้

1) การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทองบ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 51 ปีขึ้นไป ระดับการศึกษาประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว รายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 10,001 – 15,000 บาทต่อเดือน รายจ่ายเฉลี่ย 10,001 – 15,000 บาทต่อเดือน ระยะเวลาการก่อตั้งกิจการ 7 ปีขึ้นไป รายได้ต่อปีของวิสาหกิจชุมชนน้อยกว่า 100,000 บาท และรายจ่ายต่อปีของวิสาหกิจชุมชนน้อยกว่า 100,000 บาท

การดำเนินของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทองบ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ด้านความรู้ความเข้าใจในหลักการดำเนินงานของกลุ่ม อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.83 โดยสามารถแลกเปลี่ยนความรู้และพูดคุยเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.97 ด้านลักษณะของผู้นำ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.10 โดยผู้นำสามารถปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มได้ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.15 และด้านการบริหารงานกลุ่ม อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.54 โดยมีการแบ่งหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจน อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.75

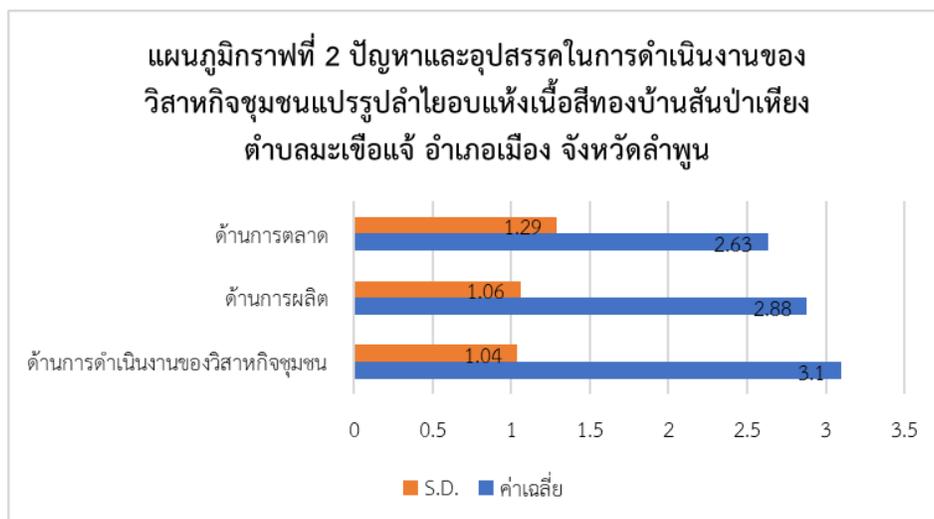
ภาพที่ 2 การคว้านลำไยสดเพื่อนำไปแปรรูป
ที่มา: (Toongtonglongan, 2560)

**ภาพที่ 3 แผนภูมิการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง
ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน**

จากการดำเนินของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทองบ้านสันป่าเหียง พบว่า สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการทำงานของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มรู้และเข้าใจในวัตถุประสงค์ในการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน มีการแลกเปลี่ยนความรู้และแสดงความคิดเห็น ผู้นำสามารถปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มได้ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวมได้ ในส่วนการบริหารงานกลุ่ม กลุ่มมีการจัดหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจน มีการทำงานอย่างต่อเนื่อง มีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน และการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงานในทุกขั้นตอน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจประชุมและวางแผนการทำงานของกลุ่ม

2) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทองบ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ด้านการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.10 โดยเงินทุนในการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่เพียงพออยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.45 ด้านการผลิต อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.88 โดยการดำเนินการและบริหารขาดความเชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอกชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.27 และด้านการตลาด อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.63 โดยมีการติดตามข้อมูลและความต้องการของลูกค้าไม่สม่ำเสมอ อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.85

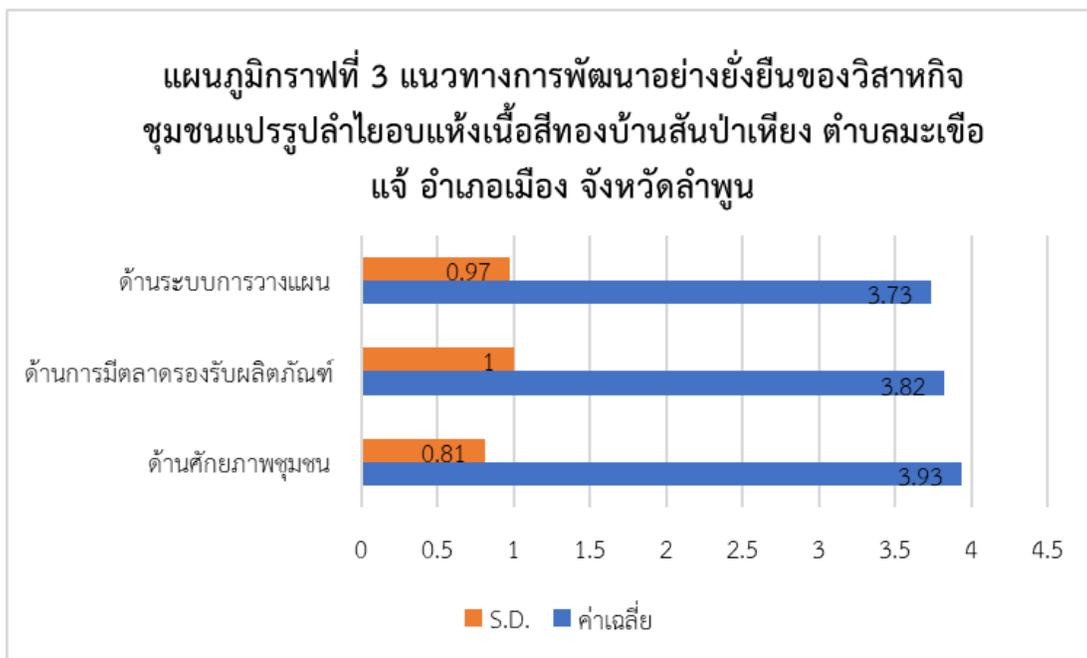
ภาพที่ 4 แผนภูมิปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทองบ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

จากปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยเนื้อสีทองบ้านสันป่าเหียง พบว่าเงินทุนในการดำเนินงานของกลุ่มไม่เพียงพอ ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินการอบแห้งลำไย ในส่วนของการผลิตมีจำนวนปริมาณแรงในการผลิตสินค้าที่ไม่เพียงพอ การดำเนินการและบริหารขาดความเชื่อมโยงทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน และในส่วนของการตลาด การจำหน่ายสินค้าทั้งการขายตรงและออนไลน์ รวมถึงการส่งออกสินค้าไม่มีประสิทธิภาพ ความต้องการของลูกค้าไม่สม่ำเสมอ และไม่มีการกำหนดกลุ่มลูกค้าให้ชัดเจน

3) แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ด้านศักยภาพชุมชน อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.93 โดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนมีความภาคภูมิใจในสินค้าที่มาจากผลผลิตในชุมชน อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.09 ด้านการมีตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.82 โดยลูกค้าเกิดการยอมรับในคุณภาพและรสชาติของสินค้า อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.93 และด้านระบบการวางแผน อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.73 มีการสนับสนุนและส่งเสริมสมาชิกให้มีส่วนร่วมในการวางแผนกฎระเบียบของกลุ่ม อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.82

ภาพที่ 5 บรรจุภัณฑ์ลำไยอบแห้ง
ที่มา: (แม่แสงหล้า ลำไยอบแห้ง, 2567)

ภาพที่ 6 แผนภูมิแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทองบ้านสันป่าเทียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

จากแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทองบ้านสันป่าเหียง เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนมีความภาคภูมิใจในสินค้าที่มาจากผลผลิตในชุมชน ส่งเสริมให้มีการพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน ในส่วนการมีตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ เป็นการทำให้ลูกค้าเกิดการยอมรับในคุณภาพและรสชาติของสินค้า และส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำงานในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

อภิปรายผล

จากการศึกษา “แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” อภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1) การดำเนินของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ผู้นำสามารถปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มได้ เพราะผู้นำเป็นผู้ที่ยอมรับฟังความของสมาชิกในกลุ่ม ผู้นำมีความรู้ความสามารถและพร้อมแลกเปลี่ยนความรู้กับสมาชิกกลุ่มอยู่เสมอ มีการวางแผนในการดำเนินงาน พูดคุยสื่อสารกันอย่างเป็นระบบ และผู้นำยังมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมได้ สอดคล้อง ทศพร แก้วขวัญไกร (2560) ที่กล่าวว่า ภาวะผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารวิสาหกิจชุมชน เพราะการมีผู้นำในลักษณะหัวก้าวหน้าที่ต้องการพัฒนาท้องถิ่นให้ถึงเป้าหมายอันพึงประสงค์ต้องมีศักยภาพหลายประการ ประกอบด้วย การสร้างสัมพันธ์อันดี การสื่อสารอย่างมีระบบ การมีพลังอำนาจแบบทางการและไม่ทางการ การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยหลักความยืดหยุ่น และเข้าใจถึงพฤติกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชน และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ อิศรี แพทย์เจริญ, อริย์ธัช อักษรทับ และชาญวิทย์ จาตุประยูร (2565) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยเนื้อสีทอง ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน สะท้อนให้เห็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน คือ ปัจจัยด้านสมาชิกซึ่งเป็นหัวใจหลักของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมของสมาชิกส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมดังกล่าวของสมาชิกควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในความแตกต่างของสมาชิก ส่งเสริมความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ วัฒนา จันทนุพาน, โกวิท โลกเศสเสถียร, คมกริช นาคะลักษณ์, เจริญภพ พรวิริยางกูร, นุชจรี วงษ์สันต์, พิษณุ หลีหิ้ม, วัลลภ มากบัว, สุทธิพงษ์ บุญนิธิ และ อานันต์ อินทร์จันทร์ (2561) เรื่อง การศึกษาการยกระดับศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน พบว่า ปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน คือ ปัจจัยด้านบุคลากร โดยเฉพาะผู้นำกลุ่มซึ่งต้องมีความสามารถในด้านการประกอบการ เป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่สามารถทำให้กลุ่มไปสู่จุดมุ่งหมายที่ประสบความสำเร็จ มีความรับผิดชอบสูง สามารถทำให้กลุ่มเกิดการเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นได้ มีการรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม และมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้

2) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ปัญหาด้านเงินทุนที่ใช้สำหรับการเกษตรในการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่เพียงพอ ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินการอบแห้งลำไย เกษตรกรที่ปลูกลำไยไม่สามารถทำการเกษตรต่อไปได้ เพราะปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงมีราคาที่สูงขึ้น พ่อค้าคนกลางมีการกำหนดราคาทำให้เสียเปรียบ ถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการดำเนินงานของกลุ่ม สอดคล้องกับ จินดารัตน์ ชูคง และ วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ (2563) ที่กล่าวว่า ความสำเร็จเป็นผลจากปัจจัยด้านการเงินหรือเงินทุนเป็นสำคัญ ซึ่งมีผลทำให้วิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทองบ้านสันป่าเหียงไม่ประสบความสำเร็จจนกลายเป็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับมีการกำหนดแนวทางการบริหารการเงินด้านรายรับรายจ่าย และการบริหารความเสี่ยงที่อาจเกิดจากสภาพคล่องทางการเงินมีการจัดหาแหล่งเงินทุนในรูปของการออมทรัพย์ และการถือหุ้นของสมาชิกภายในกลุ่ม และเงินสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ สอดคล้องกับการศึกษาของ ทองวัน ปัญญาแต่ (2541) ที่ศึกษาเรื่อง เทคโนโลยีการอบแห้งลำไยและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ พบว่า ปัญหาสำคัญ คือ ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินการอบแห้งลำไย พ่อค้าเป็นผู้กำหนดราคาคุณภาพและเกรด จึงทำให้ผู้ผลิตเสียเปรียบ อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ณศรา สวยดี, กฤษฎี สุวรรณชาติ และชยุต อินทร์พรหม (2564) ที่แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ โดยการจัดการทุนของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง สามารถสร้างรายได้ อย่างมั่นคง คือ ด้านการเงิน การผลิต การตลาด ผู้นำ แรงงาน การมีส่วนร่วม ระบบการปฏิสัมพันธ์กับภายนอก และการบริหารจัดการ

3) แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ด้านศักยภาพชุมชนมีการนำเอาผลผลิตในท้องถิ่นมาใช้ในการแปรรูปและส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนมีความภาคภูมิใจในสินค้าที่มาจากผลผลิตในชุมชนและส่งเสริมให้มีการพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ตามที่สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (2548, อ้างถึงใน ญัฐพนธ์ สุกุลพงษ์, 2565) กล่าวว่า เป็นการดำเนินงานที่ส่งเสริมสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนอันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงด้วยการส่งเสริมความรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน การพัฒนาความสามารถในการจัดการและพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่ผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ จิตพนธ์ ชุมเกต (2556) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เนื่องจากมีการนำเอาผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาแปรรูปเพื่อยืดอายุและเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้า การขายผลิตภัณฑ์เพื่อนำรายได้มาสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน และยังมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ สุพาตา สิริกตดา (2566) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวิ จังหวัด

เพชรบูรณ์ ที่ว่า จากการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นและใช้ผลผลิตที่มีในชุมชนมาแปรรูป โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผลผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปมีคุณภาพได้มาตรฐาน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไย อบแห้งเนื้อสีทอง บ้านสันป่าเหียง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ทำให้ทราบถึงการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ ดังต่อไปนี้

- 1) สามารถนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนได้
- 2) สามารถนำข้อมูลวิจัยไปศึกษาต่อได้ และสามารถศึกษาการดำเนินงานของงานวิจัย
- 3) ผู้ที่สนใจสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการศึกษาสำหรับวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ เพื่อนำผลการศึกษามาใช้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ
- 4) ผู้วิจัยควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2554). *แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559)*. สืบค้นจาก <https://www.irrigation.rid.go.th>
- จิตพนธ์ ชุมเกต. (2560). *รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จินดารัตน์ ชูคง และ วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ. (2563). *ปัจจัยสู่ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มเกษตรกรทำสวนเขาทะลุ ตำบลเขาทะลุ อำเภอสวี จังหวัดชุมพร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ณัฐพนธ์ สกกุลพงษ์. (2565). *รูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนภายใต้กรอบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ณศรดา สวยดี, กฤษฏี สุวรรณชาติ และ ชยุต อินทร์พรหม. (2564). *ศึกษาปัจจัยความสำเร็จการจัดการธุรกิจชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์บ้านนาออก ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา*. สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

- ทองวัน ปัญญาแท้. (2541). รายงานการวิจัยเรื่องเทคโนโลยีการอบแห้งลำไยและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทศพร แก้วขวัญไกร. (2560). ทางรอดวิกฤติเศรษฐกิจด้วยแนวทางวิสาหกิจ. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 9(2), 33-50.
- พิชยารัตน์ ดิฐภักดีคุณานนท์. (2565). การพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธของตำบลพญาแก้ว อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรรณธิดา เหล่าพวงศักดิ์. (2557). การพัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมความสามารถ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัฒนา จันทนุพาน, โกวิท โลเกศเสถียร, คมกริช นาคะลักษณ์, เจริญภาพ พรวิริยางกูร, นุชจรี วงษ์สันต์, พิษณุ หลีหิม, วัลลภ มากบัว, สุทธิพงษ์ บุญนิธิ และ อานันต์ อินทร์จันทร์. (2561). การศึกษาการยกระดับศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันปกเกล้า.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 – 2559*. สืบค้นจาก https://www.ku.ac.th/SummaryPlan11_thai.pdf
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559). *ภาวะเศรษฐกิจเกษตร ปี 2559 และแนวโน้มปี 2560*. สืบค้นจาก <https://www.oae.go.th/view/1/เอกสารเผยแพร่/TH-TH>
- สุพาดา สิริกุดตา. (2566). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวิ จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารสังคมศาสตร์*, 26(1), 89-104.
- อิสรี แพทย์เจริญ, อริย์รัช อักษรทับ และ ชาญวิทย์ จาตุประยูร. (2565). ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยเนื้อสีทองตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน. *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*, 32(2), 83-98